

ÁLFRÚN GUNNLAUGSDÓTTIR

UM PARCEVALS SÖGU¹

LE CONTE DU GRAAL, eða Sagan um Graalinn, er eftir franskan höfund, Chrétien að nafni. Í einu verka sinna kallar hann sig Chrétien de Troyes,² en Troyes er borg í héraðinu Champagne. Um þennan mann er lítið vitað annað en það að hann var uppi á 12. öld og orti sagnaljóð, og að líkindum fleiri verk en nú eru til í handritum. Nokkur verka hans bárust til Noregs og var snúið á tungu landsmanna, sennilega á 13. öld, líkt og öðrum frönskum riddarakvæðum. Verk þessi eru: Erex saga, Ívens saga og Parcevals saga, sem er þýðing á ljóðsögunni Le Conte du Graal.³

Ég sagði 'þýðing', og hér á eftir mun ég tala um Parcevals sögu sem þýðingu á þessu franska kvæði. Lengi hefur verið deilt um hverskonar merkimiða eigi að setja á norrænar sögur, franskættaðar, og sýnist sitt hverjum. Sumir tala um þýðingar, aðrir kalla þær eftirlíkingar, eða einhverju nafni öðru, enda verður því ekki neitað að mikill munur er á bundnu máli og óbundnu, á máli franskra kvæða og þessara norrænu sagna. Þegar norrænir menn sneru á eigið mál og óbundið sagnaljóðunum frönsku, endursömdu þeir þau yfirleitt ekki, líkt og tíðkaðist meðal þjóða sunnar í álfu þar sem kvæðin voru umort, heldur varðveittu þeir ljóðlínur kvæðanna svo nákvæmlega að hefðu þeir ekki jafnframt numið brott fjölda ljóðlína væri hægt að tala um þýðingar án þess að hika. En það er dálítið erfitt vegna þess að nú á dögum merkir orðið þýðing eins nákvæma endursögn á frumtexta og hægt er að koma við. Engu að síður tel ég bæði skynsamlegt og rétt að láta orðið þýðingar

¹ Ritgerð þessi er byggð á fyrirlestri sem höf. hélt á vegum heimspekideildar Háskóla Íslands í mars 1983.

² *Erec et Enide*, v. 9. Por ce dist Crestiens de Troies.

³ Við samningu þessarar ritgerðar hef ég stuðst við eftirtaldir útgáfur: William Roach: *Le Roman de Perceval ou Le Conte du Graal*, publié d'après le MS. FR. 12576 de la Bibliothèque Nationale, Genève-Paris 1959.

Alfons Hilka: *Der Percevalroman (Li Contes del Graal)* von Christian von Troyes, Halle (Saale): Nimeyer 1932.

Eugen Kölbing: *Parcevals saga, Riddarasögur*, Strassburg 1872.

ná yfir norrænar miðaldasögur af frönskum uppruna, þótt ekki væri nema til aðgreiningar frá skáldverkum annarra þjóða sem fjalla um svipað efni og þær, en á frjálslegri hátt og kannski frumlegri.

En fleiri koma við sögu norrænna þýðinga en þýðendur einir. Afritarar áttu þátt í að 'skapa' þær. Fóru stundum 'frjálslega' með textann sem þeir skrifuðu upp. Oft getur verið erfitt að sjá hvort breytingar sem gerðar eru á frönskum texta eru frá þýðanda komnar eða seinni tíma afritara. Og svo er um Parcevals sögu.

Le Conte du Graal hefst á inngangsorðum sem ná yfir 68 ljóðlínur og segir þar meðal annars að Chrétien ætli að fella í rím þá bestu sögu sem hafi verið sögð við konungshirð. Sé það Le Conte du Graal.⁴ Áður en kemur að þessari yfirlýsingu er hann búinn að lofa hástöfum Filippus nokkurn af Flandri⁵ sem mun hafa verið 'verndari' hans á þeim tíma sem hann samdi þetta verk. Það er helgað Filippusi þessum sem einnig var kallaður Filippus af Elsass. Dó hann í þriðju krossferðinni árið 1191. Le Conte du Graal hefur því verið skrifaður fyrir þann tíma, ef til vill allt að áratug fyrr.⁶ Á þessu sést að kvæðið hefur ekki verið 'nýjasta tíska' á okkar tíma mælikvarða þegar því var snúið á norrænu á 13. öld.

Le Conte du Graal hefur að geyma 9234 ljóðlínur og er þá talinn með sá hluti sem við köllum Valvers þátt. Ég mun ekki fjalla um hann í þessari ritgerð, þar sem þátturinn er sjálfstætt verk, jafnvel þótt hann tengist Parcevals sögu. Hann virðist þýddur með dálítið öðrum hætti en sagan, og er því ekki loku fyrir það skotið að þýðandi þáttarins sé annar en þýðandi Parcevals sögu. Sé ekki reiknað með seinasta hluta kvæðisins, er samsvarar Valvers þætti, spannar það yfir 6514 ljóðlínur. Er þá talin með aukafléttan, ævintýri Valvers, því að ekki er bara sagt frá Valver seinast í kvæðinu, þe. í Valvers þætti, heldur líka í frásöggunni af Parceval, hinni eiginlegu Parcevals sögu.

Þó að ljóðlínur kvæðisins séu á tíunda þúsund skortir nokkuð á að því sé lokið. Er álitnið að Chrétien hafi dáið áður en honum tókst að

4 CRESTIENS, qui entent et paine

— — —
A rimoier le meillor conte

Qui soit contez a cort roial:

Ce est li CONTES DEL GRAAL (vv. 62, 63, 65–66).

5 Phelipes de Flandres (v. 13).

6 J. Frappier: *Chrétien de Troyes*, Paris 1968, bls. 5–6, 169–70.

ljúka kvæðinu. Nokkrir hlutar þess eru því býsna torskildir, en það hafa menn notfært sér óspart, jafnt forn skáld og fræðimenn nútímans. Hið oræða gefur ímyndunaraflinu byr.

Áður en lengra er haldið er nauðsynlegt að staldra við og athuga lítillega um hvað *Le Conte du Graal* fjallar.

Frásögn kvæðisins, eftir að inngangi lýkur, hefst á náttúrulýsingu. Það er unaðslegur vormorgunn, yngispiltur, sem ekki er sagt hvað heitir fyrir en löngu síðar, ríður að heiman að leita uppi sáðmenn móður sinnar. Hún er ekkja og þau búa í eyðiskógi. Á leiðinni rekst hann á fimm riddara sem allir eru herklæddir og glampar á vopn þeirra í sólinni. Hyggur sveinninn í fyrstu að þar fari englar og spyr fyrirliðann hvort hann sé Guð. Samtal hans við riddarana er kátbroslegt, því að piltur er barnalega spurull og fáfróður. Í ljós kemur að hann hefur aldrei heyrt riddara getið, né konungs þess sem gerir riddara, eins og það er orðað. Þegar hann kemur aftur til móður sinnar vill hann ólmur fara á fund þessa konungs, og tekst móður hans ekki að letja hann fararinnar en fær hann þó til að vera þrjá daga um kyrrt meðan hún býr hann út. Á skilnaðarstundinni gefur hún honum góð ráð og holl og biður hann meðal annars að sækja kirkju og biðja til Guðs. Sveinninn spyr þá: hvað er kirkja? Móðir hans útskýrir það en segir honum jafnframt píslarsögu Krists. Hann leggur af stað og þegar hann er kominn steinsnar frá móður sinni lítur hann við og sér að hún liggur við brúarsporðinn eins og hún sé dáin. En hann skeytir því engu, slær í klárinn (og hefur með þessu syndgað gagnvart móður sinni eins og síðar kemur fram í kvæðinu, vv. 3593–95, 6393–6409).⁷

Sveinninn kemur að landtjaldi og heldur að það sé kirkja (ekki er minnst á þennan misskilning hans í *Parcevals* sögu). Minnugur ráða móður sinnar um að sækja slík hús vindur hann sér inn í tjaldið en hittir þar fyrir stúlku. Og enn vill hann vera hlýðinn sonur og kyssir stúlkuna — nauðuga. Móðir hans hafði sagt að hann mætti kyssa stúlku einn koss ef stúlkan leyfði. Piltur veit lítið um kirkjur og enn minna um konur.⁸

Hegðun pilts, þegar hann kemur til hirðar Artús konungs, er líkt og búast mátti við, spaugileg og ekki beinlínis hofmannleg. Engu að síður er stúlka ein við hirðina sem segir að hann muni verða besti riddari í heimi. Og þó að sveinninn kunnir ekki að fara með vopn ver hann heiður Artús konungs og drepur Rauða riddarann, sem hafði móðgað

⁷ Sjá vv. 69–634. *Sagan*, bls. 3¹–5⁶.

⁸ Sjá vv. 635–833. *Sagan*, bls. 5⁷–5²⁹.

konunginn og drottningu hans, og tekur hin rauðu herklæði riddarans og hest hans. Fer burt og lætur skila kveðju til konungs og stúlkunnar.⁹

Hjá Gormans úr Groholi¹⁰ (ég held mér við nöfnin eins og þau eru í Parcevals sögu), sem hefur lúmskt gaman af pilti þótt hann sýni honum fulla virðingu, lærir hann að fara með vopn, sitja vopnhest, hvernig á að haga sér í einvígi og klæðast eins og riddara sómir. Einnig lærir hann góða siði. Gormans býður honum að dvelja hjá sér til frekara náms, en samviskubit er farið að kvelja sveininn og hann vill reyna að ná fundi móður sinnar. Gormans dubbar hann til riddara.¹¹

Blankiflúr¹² í kastalanum Fögru borg¹³ tefur för hans. Um Fögru borg situr Gingvarus,¹⁴ ræðismaður Clamadius¹⁵ riddara, sem girnist bæði stúlkuna og eignir hennar. Er skemmst frá því að segja að sveinninn frelsar meyna, sigrar báða þessa yfiringangsmenn í bardaga og sendir þá sem fanga til hirðar Artús konungs. Blankiflúr 'stingur ástarlykli í skrárgat hjarta hans' (vv. 2636–37), og sveinninn kynnist ástinni. Blankiflúr reynir árangurslaust að halda honum hjá sér, en hann vill finna móður sína. Lofar þó að koma aftur.¹⁶

Á leiðinni kemur hann að straumhörðu fljóti og kemst ekki yfir. Hann leitar aðstoðar hjá manni sem situr í bát á fljótinu og er að fiska. Er sá nefndur Fiskikóngur.¹⁷ Hann er lamaður. Fiskikóngurinn býður honum heim til sín, til glæsilegra en dularfullra salarkynna, og gefur honum sverð en ekki fyrr en sýnt er að það hæfir honum og að pilturinn er sá sem beðið er eftir. Og þá hefst graal-skrúðgangan. Úr herbergi einu kemur sveinn er heldur á hvítu spjóti og kemur blóðdropi úr spjótsoðdinum. Rennur niður á hönd sveinsins. Á eftir honum ganga aðrir sveinar tveir sem bera kertastjaka með kertum í og er í fylgd með þeim mær ein. Hún heldur á graal, dýrgrip miklum sem lýsir af. Seinast gengur stúlka sem heldur á litlu silfurfati. Þessi ungmenni hverfa inn í annað herbergi. Síðan er komið með borð og góð föng og gestgjafi og

⁹ Sjá vv. 834–1304. *Sagan*, bls. 5²⁹–11³⁴.

¹⁰ Gornemans de Gorhaut.

¹¹ Sjá vv. 1305–1702. *Sagan*, bls. 11³⁵–17⁹.

¹² Blancheflor.

¹³ Biaurepaire.

¹⁴ Engygeron(s) (Enguigeron).

¹⁵ Clamadeus.

¹⁶ Sjá vv. 1703–2975. *Sagan*, bls. 17¹⁰–28².

¹⁷ Roi Pescheor.

gestur hans taka til matar síns. Við hvern nýjan rétt er graalinn borinn framhjá.¹⁸

Hvað er átt við með orðinu graal? Það er engan veginn augljóst. Í lok kvæðisins hittir Parceval einsetumann (heremíta) sem reynist vera móðurbróðir hans. Einsetumaðurinn skýrir Parceval frá því að föður hins lamaða Fiskikóns sé þjónað með graalnum og í graalnum sé ekkert matarkyns að finna, aðeins eina oblátu. Hafi faðir Fiskikónsins ekki farið úr herbergi sínu í tólf ár og þurfi ekki nema oblátuna til að halda í sér lífinu. Með öðrum orðum, hér á sér stað kraftaverk og er því prósessía sveinanna og meyjanna trúarlegs eðlis. Virðist nokkuð augljóst að graalinn gegnir hlutverki oblátubuðks (eða oblátuhúss). Hinsvegar merkir orðið graal, að því er virðist, disk eða grunna skál.¹⁹ Hvers vegna er ílátið ekki kallað sínu rétta nafni? Það hefur verið skýrt

¹⁸ Sjá vv. 2976–3421. *Sagan*, bls. 28³–31¹⁰.

¹⁹ Það er mjög líklegt að á dögum Chrétien hafi orðið graal haft hversdagslega merkingu, allir vitað hvað það þýddi, annars hefði hann tæplega notað orðið á þann hátt sem hann gerir.

Eins og oft hefur verið bent á þá er ýjað að því í kvæðinu (vv. 6420–23) að graal sé einskonar matarílát. Einsetumaðurinn segir við Parceval:

Mais ne quidez pas que il ait
Lus ne lamproie ne salmon;
D'une sole oiste le sert on,
Que l'en en cel graal li porte.

(En þú skalt ekki halda að í honum (graalnum) sé gedda, steinsuga eða lax; er honum þjónað (föður hins lamaða Fiskikóns) með aðeins einni oblátu og er hún færð honum í þessum graal).

Í öðru frönsku kvæði frá því um 1170, *Le Roman d'Alexandre*, er pílgrímur látinn segja við ræðismann lénsherra nokkurs:

Ersoir mangai o toi a ton graal (v. 611)

(Í gærkvöldi borðaði ég með þér úr graali þínum.)

Að lokum frægt dæmi sem alltaf er tilfært; er það lýsing Helinands nokkurs de Froidemont á því hvað graal sé og til hvers hann sé notaður. Lýsinguna er að finna í króniku sem hann skrifaði á latínu kringum 1227: “Gradalis autem sive gradale gallice dicitur scutella lata et aliquantum profunda, in qua pretiosae dapes cum suo jure divitibus solent apponi gradatim, unus morsellus post alium in diversis ordinibus, et dicitur vulgari nomine *graalz*, quia grata et acceptabilis est in ea comedendi, tum propter continens, quia forte argentea est vel alia pretiosa materia, tum propter contentum, id est ordinem multiplicem pretiosarum dapum.” Cf. M. Roques: *Le Graal de Chrétien et la demoiselle au Graal*, í *Romania*, LXXVI, 1955, bls. 3. M. de Riquer: *Interpretación cristiana de “Li Contes del Graal” í Miscelánea Filológica dedicada a Mons. A. Griera*, Barcelona, 1960, bls. 259. J. Frappier, *op. cit.*, bls. 187–190.

þannig að sá hluti allur sem fjallar um Fiskikónginn lamaða og graalinn sé sagður frá sjónarhóli Parcevals, séður með hans augum.²⁰ Við munum að Parceval hefur aldrei komið í kirkju, aldrei verið við guðsþjónustu, ekki meðtekið sakramentin. Í augum hans er oblátubuðkurinn (eða húsið) ekki annað en ílát.

Það er bæði satt og rétt að í frásögunni af dvöl Parcevals hjá Fiskikónginum er miðað við sjónarhorn Parcevals, þótt ekki segi hann sjálfur frá (heldur frásögumaður). En þess ber að gæta að aðrar persónur kvæðisins kalla ílátið graal eins og Parceval.²¹ Sé þessa atriðis gætt verður ofangreind skýring ófullnægjandi.

Spjótíð sem blæðir úr er jafn dularfullt í augum nútíma lesanda og það var fyrir Parceval sem ekki þorði að spyrja af hverju blæddi úr því. Og skulum við muna að blóðdropinn fór niður á hönd sveinsins sem hélt um það. Frásöguna um spjót þetta má víða finna á miðöldum, einkum í frönskum kappakvæðum (sem eru eldri en riddarakvæðin). Segir þar frá blinda hermanninginum Longinusi sem stakk spjót í síðu Krists á krossinum og rann blóð eftir skaftinu niður á hönd hans. Longinus strauk henni yfir augun og varð sjáandi.

Parceval þorir hvorki að spyrja um spjótíð né hverjum sé þjónað með graalnum, því að hann man að Gormans hafði sagt honum að vera hvorki of forvitinn né of málugur. Ákveður hann að spyrja næsta dag, en daginn eftir finnst ekki nokkur maður í kastala Fiskikónsins lamaða.

Silfurfatið²² sem kemur síðast í skrudgöngunni er álitíð vera einskonar undirskál sem var og er sett til öryggis undir hökuna á þeim sem meðtekur oblátuna, ef hún skyldi detta. Er sagt að á miðöldum hafi patínan stundum verið látin gegna þessu hlutverki.²³ Í Parcevals sögu er fatið kallað 'tön', orð sem að vonum vefst fyrir mönnum. Gæti verið um að ræða afbökun á orðinu *pa-tena*?

Það er nokkuð öruggt að spjótíð, graalinn og jafnvel silfurfatið séu einhver kristileg trúartákn. Hinsvegar er örðugra að segja til um hvaða hlutverki þau gegna innan frásögunnar.

Þegar sveinninn er kominn burt frá kastala Fiskikónsins, rekst hann á konu er situr yfir líki unnusta síns og grætur. Kemur í ljós að þetta er frænka hans og færir hún honum þá fregn að móðir hans sé dáiin úr

²⁰ Sjá M. de Riquer, *op. cit.*, bls. 263.

²¹ Frænka hans, ljóta mærin, einsetumaðurinn.

²² Tailleoir d'argant (vv. 3231, 3287, 3567).

²³ Sjá M. de Riquer, *op. cit.*, bls. 264.

sorg. Þegar hún spyr hann að heiti kveðst hann ætla að nafn sitt sé Parceval hinn velski, og er bætt við: 'en ekki vissi hann hvort hann sagði satt eða ekki.'²⁴ Þetta er í fyrsta skipti sem Parceval er nefndur með nafni, og þó er komið að ljóðlínu 3575. Stúlkan segir að betur hæfi honum nafnið Parceval hinn ógæfusami,²⁵ úr því að hann spurði ekki um spjótíð né hvert væri farið með graalinn. Hefði hann gert það mundi Fiskikóngurinn lamaði hafa orðið heill og fengið jarðir sínar aftur.²⁶

Þessu næst hittir Parceval aftur stúlkuna sem hann hafði kysst nauðuga í landtjaldinu og hinn dramssama vin hennar. Er stúlkan í rífnum klæðum og óhrein öll, enda hefur vinurinn leikið hana hart til að hegna henni fyrir meinta ótryggð. Parceval berst við hinn Drambláta og sendir hann til hirðar Artús konungs eins og hann hafði áður gert við þá Gingvarus og Clamadius.²⁷

Parceval heldur áfram að leita ævintýra og kemur á sléttlendi sem er þakið snjó. Á snjóinn hafa fallið þrír blóðdropar (úr villigæs sem særst hefur af völdum fáka) og verður honum hugsað til Blankiflúr og sér fyrir sér andlit hennar. Verður hann svo djúpt hugsí að hann sinnir engu öðru og bregst hinn versti við þegar riddararnir Sigamors og Kæi²⁸ koma til hans og reyna að fá hann með sér til Artús konungs sem er staddur þarna skammt frá. Er konungur að leita að Parceval sem nú er þess verðugur orðinn að vera við hirð hans. Parceval berst við Sigamors og síðan við Kæa og sigrar báða. Þeir fara aftur lúpulegir til konungs og hirðmanna hans. Lætur Parceval ekki til leiðast fyrr en Artús sendir riddarann Valver²⁹ á hans fund. Þá samþykkir hann að hætta 'íhugan' sinni og finna Artús konung.³⁰

Til hirðar kemur mær ein heldur ófrýnileg og er henni lýst svo að hún hafi rottuaugu, kattartrýni, nautsgranir o. s. frv. Heldur hún langa ræðu og ávítar Parceval harðlega fyrir að spyrja ekki hvers vegna blæddi úr spjótinu og hverjum var þjónað með graalnum. Muni þögn hans leiða til ógæfu stórrar: konur muni missa eiginmenn sína, börn

²⁴ Perchevax li Galois a non,

Ne ne set s'il dist voir ou non. (vv. 3575–76)

²⁵ Perchevax li chaitis! (v. 3582). Perchevax maleïrous (v. 3583).

²⁶ Sjá vv. 3422–3690. *Sagan*, bls. 31¹⁰–34⁶.

²⁷ Sjá vv. 3691–4163. *Sagan*, bls. 34⁷–38⁷.

²⁸ Saigremor(s), Keu (Kex).

²⁹ Gavain(s).

³⁰ Sjá vv. 4164–4602. *Sagan*, bls. 38⁷–41⁶.

verða munaðarlaus og margir riddarar týna lífinu. Og síðan eggjar hún riddara við hirðina til dáða. Parceval kveðst ekki ætla að sofa á sama stað tvær nætur í röð fyrir en hann viti allt um spjótið og graalinn.³¹

Og þá er sagt frá ævintýrum Valvers, en Gandilbrasil kemur til hirðar og skorar hann á hólm. Skal bardaginn háður í viðurvist konungsins í Kapalon. Valver leggur af stað en margt tefur för hans. Er sú frásögn öll mjög ítarleg og í léttum dúr.

Fyrir góð orð lítillar stúlku tekur Valver að sér að berjast við Meliander³² nokkurn. Er Meliander unnusti systur telpunnar. Höfðu þær systur lent í deilum út af því hver væri fríðasti og besti riddari þar á staðnum. Stúlkurnar eru dætur Saibas.³³

Þegar ævintýri þessu lýkur er Valver gabbaður af riddara nokkrum í fangið á stúlku, systur riddarans, og þarf hann að verja sig gegn æstum múg sem veit að hann hefur drepit föður stúlkunnar. Múgurinn ræðst að honum með kvíslum, öxum, kylfum og viðlíka áhöldum, en stúlkán gengur til liðs við Valver og þau verjast með sverði og skákpeðum stórum, sem hún þeytir af öllu afli þar til hjálp berst. Bjargvættirnir eru þeir Gandilbrasil og konungurinn af Kapalon.³⁴

Þá snýr sögunni aftur að Parceval, sem um fimm ára skeið hefur gleymt ráðleggingum Gormans og móður sinnar þess efnis að sækja guðshús og biðjast fyrir. Hefur Parceval gleymt Drottni svo gjörsamlega að hann ber vopn á föstudaginn langa. Hann hittir pílagraíma sem fræða hann um það hvaða dagur sé, rekja fyrir honum píslarsögu Kristis og hvetja hann til að fara á fund einsetumanns er þeir lýsa sem helgum manni. Fer Parceval til hans fullur iðrunar, hlýðir á messu og skriftar fyrir honum. Iðrast hann þess sáran að hafa gleymt Guði. Einbúinn segir Parceval frá því að hann sé móðurbróðir hans og að annar móðurbróðir hans sé faðir Fiskikóngsins lamaða (Fiskikóngurinn og Parceval eru því systkinasynir). Einnig fær Parceval að heyra að ekki hafi hann *getað* spurt um spjótið og graalinn þegar hann var í kastala Fiskikóngsins, vegna þess að hann hafði syndgað gagnvart móður sinni. Syndin hefti í honum tunguna. Þetta atriði kemur lesanda á óvart, því að áður

³¹ Sjá vv. 4603–4748. *Sagan*, bls. 41^{6–33}.

³² Melian(s) de Lis.

³³ Tibaut (Tybaus). Yngri dóttir hans er kölluð 'la Pucele as Mances Petites' (stúlkán með litlu stúlkurnar). Sjá vv. 4749–5655. *Sagan*, bls. 41^{34–49}²¹.

³⁴ Guigambresil(s). Le roi d'Escavalon. Sjá vv. 5656–6214. *Sagan*, bls. 49^{21–51}¹³.

hafði verið sagt að hann spurði ekki vegna þess að hann var hræddur um að vera of forvitinn eða málugur.

Einsetumaðurinn hvíslar í eyrað á Parceval bæn sem felur í sér nöfn Drottins. Á páskadag meðtekur Parceval sakramentið.³⁵

Lýkur þar kvæðinu um Parceval.

Á hinn bóginn er Parcevals saga lengri. Hefur örfáum línnum verið bætt við þessa frásögu, líklega til að gera hana fyllri og láta hana enda í hefðbundnum stíl.

Þó að Chrétien de Troyes hafi ekki tekist að ljúka kvæðinu, er samt nokkuð ljóst *hverskonar* sögu hann ætlar að segja. Le Conte du Graal er á vissan hátt þroskasaga ungs manns. Í upphafi er hann fáfróður sveitapiltur er leggur af stað út í heiminn. Með reynslunni öðlast hann þekkingu og þá eiginleika sem þóttu prýða góða riddara: hreysti, miskunnsemi, örlæti og hæversku. Og ekki má gleyma hinu göfgandi afli, ástinni, né heldur trúnni, sem er stórmikilvægur þáttur í þroskaferli hans og um leið í frásögunni allri. Þegar Parceval snýr sér til Guðs gerir hann það ekki af guðhræðslu, heldur virðist hann knúinn af innri þörf. Að lokum öðlast hann náð Guðs. En þá náð skorti hann á flakki sínu um heiminn, því að hann hafði syndgað. Leit hans er lokið. Leit er var fyrst og fremst andleg og trúarleg. Parceval er látinn sameina flestar göfugustu hugsjónir miðaldamannsins.

Parceval er af tignum ættum. Hann missti föður sinn ungur og báða bræður, svo að hann er sá eini sem er á lífi af föðurættinni. Móðurætt hans hefur hnignað. Hún einangrast. Annar móðurbróðir hans, faðir Fiskikóngsins, hefur ekki farið úr herbergi sínu árum saman og er það fyrir kraftaverk að hann lifir. Hinn móðurbróðir hans er einsetumaður. Fiskikóngurinn, frændi hans, er lamaður. Ættin virðist bíða eftir manni sem getur losað hana úr viðjum niðurlægingar. Spyrji Parceval ákveðinna spurninga um spjótið sem blæðir úr og gralinn, mun Fiskikóngurinn verða heill og fá jarðir sínar aftur. Sverðið sem Parceval fær að gjöf hæfir honum og virðist hann vera sá sem beðið er eftir til að 'frelsa' ættina.³⁶

Le Conte du Graal er fyrst og fremst riddarakvæði, en minnr að nokkru leyti á helgisögu.

Skulum við þá aftur snúa okkur að norrænu sögunni um Parceval.

• Þegar verið er að kanna norrænar þýðingar er gjarnan höfð að

³⁵ Sjá vv. 6215–6515. *Sagan*, bls. 51¹⁴–52³⁴.

³⁶ Sjá M. de Riquer, *op. cit.*, bls. 274.

leiðarljósi nákvæmni (eða ónákvæmni) þýðenda, enda veitir hún mikilsverðar upplýsingar og er grundvöllur undir frekari rannsóknir. Hinsvegar tel ég varasamt að setja jafnaðarmerki milli nákvæmni og skilnings eins og menn gera alloft. Er þá talað um að þýðandi felli niður þessa ljóðlínu eða hina vegna þess að hann skilji ekki mikilvægi hennar eða málakunnáttu hans sé ábótavant. En er ekki líklegra að þýðandi haldi eftir sumum ljóðlínum fremur en öðrum, sem hann sleppir, af því að hann telji að hlutverk hans sé annað og meira en að vera passívur túlkur? Er ekki hugsanlegt að viðhorf hans til verksins og sá skilningur sem hann leggur í það skipti meira máli en vélræn nákvæmni?

Le Conte du Graal hefur áreiðanlega sett þýðanda í vanda, þar sem kvæðinu er ólokið, og fyrir bragðið verða ýmsir hlutar frásögunnar óljósir. Þó að Parcevals sögu sé 'lokað' á hefðbundinn hátt, þá er sá endir snubbóttur og virðist miðaður við þá möguleika sem söguþráðurinn býður upp á. En var það þýðandi eða afritari sem spannt aftan við frásögu kvæðisins? Meira um það síðar.

Án efa hefur það haft áhrif á þýðinguna, hversu margt er á huldu í kvæðinu, og er þetta sjálfsgagt ein af mörgum ástæðum fyrir því að ýmsar ljóðlínur eru felldar brott. Sem dæmi má nefna sverð það er Fiskikóngurinn lamaði gefur Parceval. Í sögunni er ekki minnst á að það hafi verið ætlað Parceval (*Vos fu voëe et destinee*, v. 3168), né heldur að meðalkafla og lengd sverðsins hæfi honum nákvæmlega. Þetta atriði er mikilvægt, eins og við erum búin að sjá: Parceval er sá sem beðið er eftir. En atriðið er ekki leitt til lykta í kvæðinu, og þess vegna er kannski ekki nema eðlilegt að þýðandi telji að sverðið sé fyrst og fremst vegleg gjöf, og miði þýðingu sína við það.

Fyrstu 762 ljóðlínur kvæðisins eru aðeins lauslega endursagðar í sögunni, efni þeirra er mjög þjappað saman og ýmsar aðrar breytingar eru gerðar. Með öðrum orðum: byrjun sögunnar er lítið annað en daufur ómur af kvæðinu. En svo þegar kemur að því atriði er Parceval yfirgefur stúlkuna í landtjaldinu (v. 834), þá er breytt um stefnu og vinnubrögð.

Við skulum láta upphaf sögunnar liggja milli hluta í bili, en fylgja Parceval frá því að hann fer frá stúlkunni í landtjaldinu og athuga í grófum dráttum hvaða hlutar kvæðisins eru nákvæmast þýddir og hvað fellt brott.

Nákvæmlega er sagt frá komu Parcevals til hirðar Artús konungs og hinní kátbroslegu hegðun hans þar, frá viðureign hans við Rauða ridd-

arann, og hvernig Jónet³⁷ skutilsveinn konungs aðstoðar hann við að klæðast herklæðum riddarans (en það getur Parceval ekki hjálparlaust vegna kunnáttuleysis). Einnig eru nákvæmlega þýddar viðræður þeirra Artús konungs og Kæa ræðismanns. Engu er sleppt sem máli skiptir, nema þess er ekki getið að stúlkan sem ávarpar Parceval í salarkynnum konungs, geri það hlējandi, en hún hafði ekki hlegið í sex ár. (Sjá vv. 834–1304. Sagan, bls. 5²⁹–11³⁴.)

Þó að lýsingin á kastala Gormans sé ekki alveg hárrétt, þá er mjög ítarlega greint frá dvöl Parcevals með honum og öllu því sem hann lærir, hvort sem um er að ræða vopnaburð eða góða siði. (Sjá vv. 1305–1702. Sagan, bls. 11³⁵–17⁹.)

En þegar kemur að dvöl Parcevals hjá Blankiflúr (vv. 1703–2975, sagan, bls. 17¹⁰–28²), er farið að fella niður fleiri ljóðlínur. Í sögunni er þjappað saman — og á ég þá ekki við að þýðandi segi frá með eigin orðum í styttra máli, heldur að hann felli brott ljóðlínur: Lýsingu á Fögru borg og eyndinni sem þar ríkir (vegna umsáturs Gingvarus), lýsingu á útliti Blankiflúr og samtali riddara um að mærin og Parceval séu eins og sköpuð hvort fyrir annað. Einnig fer lítið fyrir viðleitni Blankiflúr til að fá Parceval ofan af því að berjast við Cladius. En þó vantar ekki nein mikilvæg atriði í þennan hluta sögunnar. Nákvæm-ust er þýðingin þegar verið er að lýsa fyrstu nótt elskendanna (þriðju nóttinni er svotil sleppt eins og þýðanda fyndist ekki ástæða til að endurtaka það efni oft), þegar verið er að segja frá viðureign Parcevals við Cladius og frá komu Cladius til hirðar Artús konungs, en þangað sendir Parceval hann. Þess skal getið að á þessum stað vantar eitt blað í handrit Parcevals sögu, en þar hefur verið greint frá bardaga Gingvarus og Parcevals.³⁸

Í frásögunni af Parceval og Fiskikónginum lamaða (vv. 2976–3421, sagan, bls. 28³–31¹⁰) er dregin saman lýsing á salarkynnum konungs og á sverðinu sem hann gefur Parceval (eins og áður segir). Frásagan í þeim hluta sem snýr að graalum er í sjálfu sér ekki ónákvæm, en vikur samt frá frumtextanum, því að reynt er að skýra hvað er graal.

‘Því næst gékk inn ein fögr mæ ok bar í höndum sér því líkast sem textus væri; en þeir í völsku máli kalla braull; en vér megum kalla ganganda greiða’.³⁹

³⁷ Yvonet (Yvonés).

³⁸ Sjá söguna, bls. 20, nmgr. 1.

³⁹ Sagan, bls. 30¹⁵⁻¹⁸.

Eins og Kölbing benti á⁴⁰ mun *braull* vera afbökun á orðinu *graul* (graal). Annað orð, sem líka er afbakað, kemur fyrir nokkrum línum neðar í sögunni. Það er orðið *tön* (cf. bls. 6–7).⁴¹ Má því vera ljóst að sá hluti sögunnar sem fjallar um graalinn hefur orðið fyrir barðinu á afriturum. Er hugsanlegt að þeir hafi ‘lagfært’ fleiri orð en *braull* í setningunni hér að ofan? Orðið *textus* liggur undir grun.⁴² Í Parcevals sögu er þess hvergi getið að í graalnum (Gangandi greiða) sé obláta og kemur því ekki fram óbeint, eins og í kvæðinu, að hann gegni hlutverki oblátubudks (eða oblátuhúss). Þó hlýtur þýðandi að hafa skilið orðið *oiste* (obláta)⁴³ sem er dregið af latneska orðinu *hostia*. Hvers vegna þegir hann um oblátuna? Líklega vegna þess að í kvæðinu er hún sögð vera í íláti *sem ekki er notað undir oblátur*. Má vera að þýðandi hafi ekki verið sáttur við þetta atriði, fundist það óviðeigandi eða meira en lítið undarlegt. Og kannski hefur hann ekki skilið að Chrétien vildi gera dularfullan þennan fagra grip með því að kalla hann ekki sínu rétta nafni. Að minnsta kosti finnst þýðanda ástæða til að setja fram skýringu. En hafi hann ekki vitað hvað orðið *graal* merkir, veit hann að minnsta kosti til hvers graalinn er notaður og þýðir í samræmi við það. Kallar hann Gangandi greiða. Þýðandi velur þessi tvö orð með hliðsjón af oblátunni og hennar hlutverki í kvæðinu sem er að endurnýja, *næra stöðugt* (Fiskikóngurinn fær daglega, að því er virðist, eina oblátu). Felst ekki einmitt þessi merking í orðunum Gangandi greiði?⁴⁴

Þýðandi er ekki í nokkrum vafa um ‘kraftinn’ sem býr í þessum grip, eins og fram kemur í sögulok. Einsetumaðurinn skýrir fyrir Parceval: ‘En þat er einn heilagur hlutr (Gangandi greiði), er hinn ríki maðr lætr bera fyrir sér til hugganar ok upphalds sálu sinnar ok lífs; er þessi hinn heilagi hlutr andligr, en ekki líkamligr.’⁴⁵ En þýðandi lætur þess ekki

⁴⁰ Sjá útg. sögunnar, bls. 219.

⁴¹ *Sagan*, bls. 30^{22–23}: Eptir þessari mey gékk önnur mæð ok bar í hendi eina tön.

⁴² Eins og dr. Jónas Kristjánsson hefur bent mér á.

⁴³ D'une sole *oiste* le sert on (v. 6422).

⁴⁴ Aukheldur er *gengið* með graalinn í einskonafrósessíu.

⁴⁵ Sjá *söguna*, bls. 52^{26–28}. Vv. 6425–6428:

Tant sainte chose est li graals.

Et il, qui est esperitax

Qu'a se vie plus ne covient

Fors l'oiste qui el graal vient.

(... svo heilagur hlutur er graalinn. Og hann (faðir Fiskikónsins) er svo and-

getið *hvernig* kraftaverkið gerist, lætur sér nægja að gefa það í skyn með því að kalla hlutinn Gangandi greiða.

Orðið *textus*, sem áður er minnst á, ætti vegna stöðu sinnar í setningunni að gefa vísbendingu um hverskonar hlutur það er sem 'þeir í völsku máli kalla graull'. En orðið segir næstum ekki neitt. Tilgáta mín er sú að þar sem nú stendur *textus* hafi upphaflega staðið *Pyxis* (e. t. v. ritað Pix's) sem er grísk-latneskt orð og merkir oblátubuðkur (eða -hús). Sé þetta rétt hefði setningin átt að hljóða svo:

'Því næst gékk inn ein fögr mær ok bar í höndum sér því líkast sem pyxis væri [þe. heldur á hlut sem er líkur pyxis], en þeir í völsku máli kalla graull; en vér megum kalla ganganda greiða.'

Margt vantar í frásöguna af lamaða Fiskikónginum og Parceval. Lýsing á borðhaldi þeirra og síðan á brottför Parcevals úr kastalanum er mjög dregin saman í sögunni. Hvað borðhaldið snertir er borðinu og uppsetningu á því lítið lýst, einnig borðbúnaði og hinum ýmsu réttum. Og ekki er greint frá því að við hvern nýjan rétt fari Gangandi greiðinn framhjá og að Parceval spyrji einskis en fresti öllum spurningum til næsta dags.

Þessu næst er sagt frá því er Parceval hittir frænkuna sem grætur yfir líki unnusta síns (vv. 3422–3690, sagan, bls. 31¹⁰–34⁶). Harmatölur hennar og samræður þeirra frændsystkina eru stytta til muna í sögunni, enda er komið inn á efni sem þegar er *búið* að fjalla um: lamaða Fiskikónginn, graalinn, sverðið. Að öðru leyti er þessi hluti kvæðisins nokkuð ítarlega þýddur.

Enn meir er þjappað saman frásögunni af endurfundi þeirra Parcevals og stúlkunnar sem hann hafði kysst nauðuga í landtjaldinu (vv. 3691–4163, sagan, bls. 34⁷–38⁷), og sem fyrr er líklega verið að forðast endurtekningu. En frá stúlkunni og hinum drambláta vini hennar er sagt framar í sögunni (í 2. kafla). Hið sama er uppi á teningnum þegar lýst er komu Drambláts til hirðar Artús konungs, en þar segir hann, í kvæðinu, frá viðureign sinni við Parceval, sem þegar er *búið* að greina frá. Og Artús segir Valver frá því er hann hitti Parceval í fyrsta sinn og Parceval barðist við Rauða riddarann. Þetta eru endurtekningar sem þýðandi fellir niður eða styttir til muna.

legur (maður) að hann þarf ekki nema oblátuna sem kemur í graalnum til að lifa.) Í kvæðinu er það faðir Fiskikóningsins sem er 'andlegur', í sögunni er það Gangandi greiðinn.

Blóðið sem sest á hvíta mjöllina og fær Parceval til að hugsa um Blankiflúr⁴⁶ kemur ekki úr gæs í sögunni, heldur önd. Má vera að þýðanda hafi fundist að orðin *jantes* (villigæsir) og *andir* hljómuðu líkt.

Þegar hér er komið sögu, fer þýðandi að nema brott fleiri ljóðlínur og stærri hluta frásögunnar en hann hefur gert hingað til.

Mjög er þjappað saman lýsingunni á viðskiptum Parcevals við þá Sigamors, Kæa og Valver (vv. 4213–4602, sagan, bls. 38²³–41⁶). Einkum eru stytta orðræður manna, t. d. þegar Valver býðst til að fara á fund Parcevals og koma með hann til hirðar Artús konungs, þegar Valver og Parceval ræðast við og innsigla vináttu sína, eða þegar Artús konungur rifjar upp með Parceval þeirra fyrstu kynni.

Í sögunni er felld niður hin langa lýsing á stúlkunni ljótu sem kemur til hirðar Artús konungs og einnig hverfur nokkur hluti ræðu hennar sem vísar til atburða á undan. Þýðandi varðveitir úr henni það sem honum þykir skipta máli: ásakanir hennar á hendur Parceval og hvatning hennar til riddaranna. En ekki er vikið orði að ógnum þeim sem munu stafa af þögn Parcevals, þegar hann lét hjá líða að spyrja um spjótið og Gangandi greiðann. (Sjá vv. 4603–4748. Sagan, bls. 41⁶–33.)

Parceval hverfur í bili úr sögunni og ævintýri Valvers taka við. Þýðandi fellir brott úr fyrra ævintýrinu: Orðaskipti Valvers og bróður hans, lýsingu á því hvernig menn Saibas byrgja sig inni til að verjast Meliander, spurningar kvenna varðandi Valver og mest af tali þeirra um hann, frásögn af því er yngri dóttir Saibas stelst að heiman til að finna Valver, næstum allt tal hennar við föður sinn er hún skýrir frá deilu þeirra systra og lýsinguna á skilnaði hennar og Valvers. Einnig er stytta samtali hennar við Valver að afloknum bardaganum við Meliander. (Sjá vv. 4749–5655. Sagan, bls. 41³⁴–49²¹.)

Seinna ævintýri Valvers fær svipaða útreið í sögunni. Ekki er vikið að því að Jónet, einn af riddurum Artús konungs sé í fylgd með Valver enda ferðalagi þeirra hvergi lýst. Svo eru eftirtalin atriði dregin saman: Lýsing á borginni sem Valver er sendur til af hinum fláráða riddara, sem kemur honum í fang systur sinnar og um leið í hendur óvinunum, ræða mannsins sem kemur óvænt að Valver og systurinni í faðmlögum, lýsing á því er þau búast til varnar, eggjunarorð sem þessi sami maður lætur dynja á borgarbúum, viðbrögð borgarbúa sem hervæðast heldur óriddaralega og vilja berja á skötu hjúnum. Líka er stytta samtali Val-

⁴⁶ Sjá vv. 4164–4212. Sagan, bls. 38^{7–22}.

vers við bjargvætti sína þá konunginn af Kapalon og Gandilbrasil. (Sjá vv. 5656–6214. Sagan, bls. 49²¹–51¹³.)

Í frásögunni af einsetumanninum og Parceval eru nokkur mikilvæg atriði felld niður. T. d. kemur hvergi fram að faðir lamaða Fiskikóningsins, er nærast á oblátunni, sé bróðir einbúans og móður Parcevals. Þess er heldur ekki getið að það var syndin sem Parceval hafði drýgt gagnvart móður sinni er hefti í honum tunguna svo að hann *gat* ekki spurt um graalinn og hverjum var þjónað með honum. Í sögunni er Parceval látinn bera ábyrgð á þögn sinni, eða eins og þar segir þegar verið er að fjalla um graal-skrúðgönguna: 'dirfðist hann eigi at spyrja, þvíat hann hræddist at hánnum mundi mein af standa'.⁴⁷ Þíslarsaga Krists, sem píla-grímarnir segja Parceval áður en þeir vísa honum til einsetumannsins, verður í sögunni aðeins fáein orð. (Í byrjun kvæðisins er móðir Parcevals látin rekja fyrir honum píslarsöguna, en á þeim stað er ekki minnst á hana í Parcevals sögu.) Jafnframt er mjög þjappað saman ræðu einbúans er hann hvetur Parceval til að elska Guð frammar öllu öðru. Og þegar Parceval er búinn að læra af honum 'eina góða bæn' er afganginum af kvæðinu sleppt. Hvergi er þess getið að bænin feli í sér nöfn Drottins, né heldur 'að enginn megí fara með hana nema hann sé í lífsháska staddur'.⁴⁸ Í sögunni kemur ekki fram að Parceval meðtaki sakramentið. (Sjá vv. 6215–6515. Sagan, bls. 51¹⁴–52³⁴.)

Eins og af framansögðu má sjá er trúnni ekki gert eins hátt undir höfði í sögunni og í kvæðinu. Má vera að þýðanda hafi fundist að tilvitnanir í Biblíuna og annað í þeim dúr ætti ekki heima í svo 'veraldlegri' sögu. En þó er líklegra að hann skerði hlut trúarinnar til að beina athyglinni að öðrum þáttum sem eru af jarðneskari toga spunnir.

Þó væri rangt að segja að þýðandi sniðgangi trúna. Hún kemur fram í sögunni bæði í ráðum þeim er Gormans gefur Parceval, í þeim hluta sem fjallar um Gangandi greiðann og svo í lokin þegar Parceval skriftar fyrir einsetumanninum og gerir iðran. Parceval sögunnar er ekki látinn vera eins fáfróður um trúmál og Parceval kvæðisins og virðist því ekki þurfa á trúarlegri uppfræðslu að halda. Það er eins og þýðandi geri ráð fyrir að trúarleg þekking sé sjálfgefin. Jafnframt leggur hann áherslu á guðhræðslu og þar af leiðandi á ytra borð trúarinnar. Með öðrum orð-

⁴⁷ Sagan, bls. 30²⁵⁻²⁶.

⁴⁸ Que nomer ne doit bouche d'ome,
Se por paor de mort nes nome (vv. 6487–88).

um: þroskasaga Parcevals í sögunni er ekki tengd trúnni á sama hátt og í kvæðinu.

Eins og minnst var á hér að framan er spunnið aftan við kvæðið í þýðingunni og lýkur sögunni á hefðbundinn hátt og í anda þeirra atburða sem á undan eru gengnir. 1) Parceval 'lifði síðan sem góðr kristinn maðr'. 2) Ástin sigrar: 'Fékk Parceval þá Blankiflúr'. 3) Hann gerist riddarinn ósigrandi. Röð þessara atriða virðist fara eftir mikilvægi þeirra (sagan, bls. 52–53).

Eins og komið hefur fram er þýðingin (frá og með v. 834) misnákvæm, en segja má að hún komi allvel til skila frásögu Chrétien de Troyes, þar sem engar stórvægilegar breytingar eru gerðar á henni. Greint er frá atburðum og persónum á sama hátt og í sömu röð og í kvæðinu. En margar ljóðlínur eru felldar niður. Ástæður fyrir því virðast vera margvíslegar.

Chrétien beitir oft þeirri aðferð að segja frá atburði og láta hann svo koma fyrir aftur í samræðum manna síðar meir. Eðlilegt er að þýðandi stytta slíkar endurtekningar eða jafnvel felli þær brott.

En í frásögu kvæðisins er líka að finna hliðstæður, þ. e. samsvarandi atburði, þótt efni þeirra sé ekki fullkomlega eins. T. d. verða á vegi Parcevals nokkrir riddarar (Rauði riddarinn, Clamadius, riddarinn Drambláti, Sigamors, Kæi), sem hann á orðaskipti við og síðan bardaga. Ítarlegust er þýðingin þegar verið er að lýsa viðskiptum hans við Rauða riddarann, þann riddara sem hann hittir fyrst. Clamadius og hinn Drambláti eru sendir, hvor í sínu lagi, til hirðar Artús konungs með orðsendingu frá Parceval. Frásögnin af Clamadius, sú fyrri, er mun nákvæmar þýdd en hin. Á sama hátt má segja að lýsingunni á hirð Artús konungs og andrúmsloftinu þar séu gerð best skil í sögunni þegar Parceval kemur þangað í fyrsta sinn. Hliðstæður sem þessar eru einskonar endurtekningar, og því er kannski skiljanlegt að þýðandi geri nánast grein fyrir efni þeirra fyrst í stað, en þjappi því svo saman þegar á líður frásögunna.

Gjarnan er haft á orði um norska þýðendur franskra kvæða að þeir felli niður langar samræður og lýsingar, vegna þess að þær dragi úr frásagnarhraða og jafnvel beri söguþráðinn ofurliði. Og er þá talið að þeir séu að laga þýðingarnar að norrænni sagnahefð. Sjálfsagt á þetta að einhverju leyti við um Parcevals sögu, en þess ber þó að gæta að sagan byggist að miklu leyti á samtölum og eru sum þeirra mjög löng (eins og í kvæðinu). Um skýr tengsl atburða er ekki að ræða í kvæðinu,

enda er því ekki lokið. Hver atburðurinn rekur annan og eru þeir aðeins lauslega tengdir innbyrðis. Það er Parceval sem heldur frásögunni saman. Annað hvort er hann sjálfur viðstaddur eða aðrir tala um hann. Þýðanda er í mun að láta Parceval einan um að bera uppi söguna og gætir hann þess vandlega að annað sé ekki látið skyggja á Parceval, hvorki persónur né langdregnar lýsingar. Þetta kemur skýrast í ljós þegar hann þýðir ævintýri Valvers, því að hvergi, nema í upphafi, styttr hann frásöguna eins mikið og þar. En einnig ber á því á fleiri stöðum, m. a. þegar hann rekur frásöguna af graalum og fellir brott lýsingar sem gætu dregið athyglina frá Parceval og graalskrúðgöngunni.

Þýðingin er nákvæmst: 1) Þegar Parceval kemur í fyrsta sinn til hirðar Artús konungs og sýnir af sér vankunnáttu bæði í vopnaburði og góðum siðum. 2) Þegar Parceval er í námi hjá Gormans og lærir góða siði og að bera vopn. Þessar tvær frásögur eru þýddar næstum ljóðlínu fyrir ljóðlínu. Má af því ráða að þýðandi líti svo á að námið, sem eyðir vankunnáttunni, sé öxull frásagnarinnar er allt annað snýst um. Að minnsta kosti vill hann gera hlut þess sem mestan. Og þess vegna leggur hann áherslu á andstæðurnar vanþekking/þekking.

Parceval þiggur ýmis góð ráð af Gormans, en líka af móður sinni. Skulum við þá snúa okkur að upphafi sögunnar, sem er lítið annað en daufur ómur af kvæðinu, eins og ég sagði.

Ekki er það útilokað að afritarar hafi skilið eftir sig spor fremst í sögunni af Parceval. 'Svá byrjar þessa sögu at karl bjó ok átti sér kerlingu'. Erfitt er að ímynda sér að þýðandi hafi látið glæsilega riddarasögu byrja svo bögulega, enda ber setningin keim af annars konar sagnahefð. En það sem gerir setninguna einkum grunsamlega er, að persónur fá ekki oftast heitið karl og kerling. Þessi setning fylgir úr hlaði öðrum, sem að efni til eru dálítið óljósar og ruglingslegar og eiga sér ekki samsvörun í kvæðinu. Þær byggja að því er virðist á upplýsingum sem fram koma beint eða óbeint skömmu síðar. Í þessum fyrstu línunum sögunnar er sagt frá því að Parceval var einbirni og kunní að skjóta gafiökum, að faðir hans var riddari og móðirin konungsdóttir. Ég tel líklegt að þýðingin hafi byrjað, eins og kvæðið, á þeim hluta þar sem segir frá því er Parceval ríður að heiman á skóg, og að upphafslnurnar hafi verið skrifaðar af afritara til að frásagan hæfist með kynningu á persónum og aðstæðum, þeas. á hefðbundinn hátt. Eitt er það sem styrkir þessa tilgátu. Parceval er nefndur með nafni strax í byrjun sögunnar, en eins og fyrr segir þá heldur Chrétien nafni hans leyndu fram

að ljóðlínu 3575, eða þangað til að Parceval hittir fränkuna sem grætur yfir líki unnusta síns og hún spyr hann að nafni. Nafnið Parceval kemur þrisvar fram í fyrstu línunum sögunnar en eftir það er hann kallaður *sveinn*, á sama hátt og í kvæðinu (vallés), og það er ekki fyrr en Blankiflúr biður hann ásjár að farið er að kalla hann aftur Parceval. Þó er rétt að taka fram að í sögunni kemur nafnið aftur fyrir *áður* en Parceval hittir Fiskikónginn lamaða, en í kvæðinu er ekki sagt frá nafni sveinsins fyrr en *eftir* þann atburð. Engu að síður virðir þýðandi þessa nafnleynd. Fyrstu línur sögunnar eru undantekning og gætu því verið verk eftirritara.

Lýsing Chrétiens á náttúrunni í upphafi kvæðisins er numin brott í sögunni og lítið verður eftir af tali sveinsins við riddarana sem hann hittir óvænt. En þó kemur fram að hann hefur aldrei séð vopn og heldur í barnskap sínum að riddarinn sem hann talar við sé Guð.

Mjög er þjappað saman samræðum Parcevals við móður sína (einar 300 ljóðlínur, 373–619) og er efni þeirra raðað á annan hátt í sögunni en í kvæðinu. Ekki er heldur alveg um sama efni að ræða.

Í kvæðinu segir að þegar Parceval kemur heim frá því að tala við riddarana er móðir hans orðin hrædd um hann, og er hún fréttir að hann hafi séð riddara verður henni mjög mikið um það, því að hún vildi halda honum frá allri riddaramennsku vegna hörmulegra atburða sem gerðust í ættinni og hún rekur fyrir honum (vv. 407–488): að faðir hans hafi verið hraustur riddari en særst á fæti og lamast, að vegna fátæktar hafi þau orðið að flytja út í þennan eyðiskóg, að báðir bræður Parcevals hafi verið drepnir sama daginn í bardaga og faðirinn hafi dáið úr sorg. — Þegar móðirin sér að hún getur ekki latt Parceval fararinnar býr hún hann út eftir velskum sið, og að þremur dögum liðnum kveðjast þau (í sögunni er ekki minnst á tíma), og hún gefur honum nokkrar ráðleggingar í veganesti.

Í Parcevals sögu rekur móðirin ættarsöguna í mjög stuttu máli fyrir Parceval, en ekki fyrr en hún kveður hann (og er þá ekki minnst á bæklun föðurins né á bræðurna). Fyrst talar hún um ættina: 'hvatvetna dregr í sína ætt' — og í beinu framhaldi af því gefur hún honum góð ráð og holl. Með öðrum orðum, *tvær* orðræður eru gerðar í sögunni að einni. Orðræður sem í kvæðinu eiga sér stað á ólíkum tíma.

Í þessum fyrsta kafla sögunnar verður þegar vart við námfýsi Parcevals. Bæði í kvæðinu og í sögunni lætur móðir hans í ljós áhyggjur yfir því að hann skuli ekki kunna að fara með vopn. Áhyggjugal þetta

verður kveikjan að ráðum hennar í kvæðinu og er hluti af allri þeirri ræðu. En í sögunni er tal þetta undanfari ættarsögunnar og er Parceval látinn grípa fram í fyrir móður sinni, en það gerir hann ekki í kvæðinu: 'Móðir, segir hann, eingi er með slíku borinn ok nám kennir fleira en nattúra; mikit kennir ok venja ok dirfist maðr af manni.'⁴⁹ Þá er það sem móðir hans segir honum frá ættarmálunum og gefur honum ráð. Þessi orð Parcevals eiga sér ekki samsvörun í kvæðinu. Einnig eru ráðleggingar móðurinnar í sögunni með nokkuð öðrum hætti en í kvæðinu.

Hvað veldur öllum þessum breytingum? Nokkrar tilgátur:

1) Þýðandi breytti upphafinu (ég tel ekki með fyrstu línurnar sem ég er búin að eigna afritara). En í hvaða tilgangi? Látum það liggja milli hluta í bili.

2) Handrit kvæðisins sem þýðandi vann eftir var frábrugðið þeim handritum sem nú eru til. Það er fátt sem styrkir þessa tilgátu, þar sem Parcevals sögu svipar í heild til frásögu kvæðisins eins og hún liggur fyrir í útgáfum þeirra William Roach og Hilka.

3) Fyrstu blöð eða blað handritsins, sem virðist liggja til grundvallar íslensku handritunum, var í svo slæmu ástandi að erfitt var að lesa það. Eftirritari reyndi að bæta um eftir bestu getu og fylla í eyður með tilliti til framvindu sögunnar.

Það sem einkum rennir stoðum undir þriðju tilgátuna er ósamkvæmni í frásögunni. Þegar Parceval er hjá Gormans (5. og 6. kafli Parcevals sögu) minnst hann móður sinnar og ráðlegginga hennar, nákvæmlega eins og í kvæðinu:

'... þat kendi móðir mín mér, at ek skyldi samþykkjast góðum mönnum ok hafa þeirra ráð.'⁵⁰

'... þat kendi mín móðir mér, ef ek þýddumst góðan mann, at ek skyldi þegar vita nafn hans.'⁵¹

Ög Gormans er látinn segja: 'En ef þú finnr karlmann eða kvennmann þann er þurfi þinna heilræða, þá ráð þeim æ heilt . . . ok ræk vel heilaga kirkju . . . Sveinn mælti: . . . slíkt sama kendi mér móðir mín.'⁵²

Í kvæði Chrétien de Troyes samsvara viðræður Parcevals og Gormans ráðleggingum móðurinnar, sem ræður syni sínum áður en þau skilja a) að hjálpa og þjóna meyjum og konum, b) að spyrja menn að

⁴⁹ *Sagan*, bls. 4¹⁵⁻¹⁷.

⁵⁰ *Sagan*, bls. 13⁸⁻⁹.

⁵¹ *Sagan*, bls. 15¹⁹⁻²⁰.

⁵² *Sagan*, bls. 16^{21-17³}.

nafni því að 'af nafninu þekkest maðurinn', c) að sækjast eftir félagskap 'góðra manna' því að þeim séu aldrei gefin óholl ráð, d) að biðjast fyrir og sækja guðshús.⁵³

Í sögunni er þessi samsvörun ekki fyrir hendi, vegna þess að ráð móðurinnar eru frábrugðin ráðum hennar í kvæðinu. Hún segir:

'Ver guðhræddr, trúr ok hollr þeim er þú þjónar. Haf þik eigi í heimsku áhlaupum. Haf þik frammi þar sem þér sé til lofs, en ekki til hróps. Fyrirlát þú með öllu rán, þvíat rán aflar guðs reiði. Ver væginn við alla menn ok helzt við konur; ok þóat þik lysti til nökkurrar konu, þá tak ekki meira af henni nauðigri en einn koss. En ef þú plukkar nökkura konu, þá heit ömbun ok halt vel; tak ok því at eins annars unnustu, nema hugr kenni. Fær þú sigrat einn mann í einvígi, þá drep hann eigi ok ef þú verðr staddr hjá góðum mönnum, þá verð þú ekki ofhlutsamr í málum manna. Nem æ gott hverr sem kenna vill. Hygg at því at fróðr er hverr fregvíss. Fá þér annathvært góðan féлага eða öngvan. Ver lítillátr við góða menn. Hirð eigi um launkonur. Mun þann með góðu er þér gott gerir.'⁵⁴

Ráðleggingar þessar eru mun fleiri en þær sem er að finna í kvæðinu. Auk þess hafa þær á sér yfirbragð máltækja eða orðskviða, en í kvæðinu er því ekki þannig varið.

Í sögunni snúast ráð móðurinnar um siðfræði. Áhersla er lögð á miskunnsemi og réttssýni, en hinsvegar fer lítið fyrir trúnni (eins og áður er komið fram um söguna í heild). Ekki verður sagt að allar þessar ráðleggingar séu í anda riddarahugsjónarinnar. Þvert á móti hafa þær almenna og hagnýta skírskotun og það virðist sem þeim sé ekki síður beint til lesanda eða áheyranda en til Parcevals.

Í sögunni er líka að finna einskonar spakmæli og aðrar viðbætur af sama toga, sem ekki eiga sér samsvörun í kvæðinu. Samt falla þær yfirleitt að efni frásögunnar. Innskot þessi eru nokkuð mörg og oftast eru þau rímuð. Ég nefni aðeins fáein dæmi:

'Slík tíðindi gerir hon þeim kunnig er áðr váru úkunnig. Nú máttu þeir af þessu gera þat er bókin man í ljós bera.'⁵⁵

Þessu innskoti er ætlað að vekja eftirvæntingu. Önnur eru almennara eðlis:

⁵³ Vv. 532–572.

⁵⁴ *Sagan*, bls. 4²⁶–5².

⁵⁵ *Sagan*, bls. 41^{24–26}.

‘Sá er vita vill sinn drengskapar leik, þarf drengskap ok vaskleik.’⁵⁶
 ‘Gott kemr aldin af góðum viði: svá er ok góðr maðr með góðum siði.’⁵⁷

Sum þessara innskota eru lögð í munn persónu:

‘(En nú síðan þú hefir sét), þá hefir þú skömm ok skaða ef þú neitar at nema.’⁵⁸

Nokkur fjalla um konur og ástir:

‘Ást er öllum hlutum kærari, hverjum þeim er trygg er elskari.’⁵⁹

Eftirtektaarvert er að ekki nema tvö þessara innskota snerta trú. Ég nefni annað þeirra:

‘. . . ok geymi (guð) þín við syndum ok svívirðingum. En líf þitt þjóni guði til eilífs fagnaðar.’⁶⁰

Þessi innskot eru vitaskuld ekki samhljóða ráðleggingum móðurinnar, en svipar mjög til þeirra bæði að yfirbragði og efni. Því þykir mér líklegt að sami maður hafi ‘skáldað’ bæði ráð móðurinnar og þessi spakmæli eða máltæki sem er dreift um textann allan (nema tvo seinustu kaflana). Hann vill leggja áherslu á að sagan sé lærdómsrík og gagnleg öllum.

Nokkur ráð móðurinnar (og eitt innskotanna) minna óneitanlega á fáeinar ljóðlínur úr Hugsvinnsmálum sem er heilræðaskáldskapur. Hugsvinnsmál voru ort á Íslandi á 13. öld að því er talið er, og eru mjög frjálsleg þýðing á Disticha Catonis, sem er safn af lífsreglum, skrifað á latínu.

*Hugsvinnsmál*⁶¹

6. þviat ofrodr er,
 sa sem éinskis spyr.

15. launadu godv gott.

Parcevals saga

Hygg at því at fróðr er hverr
 fregvíss.

Mun þann með góðu er þér gott
 gerir.

⁵⁶ *Sagan*, bls. 11³³⁻³⁴.

⁵⁷ *Sagan*, bls. 14²⁰⁻²¹.

⁵⁸ *Sagan*, bls. 14¹¹⁻¹².

⁵⁹ *Sagan*, bls. 22⁸⁻⁹.

⁶⁰ *Sagan*, bls. 16²⁵⁻¹⁷.

⁶¹ *Hugsvinnsmál*, gefin út af Birgitta Tuvestrand, Lund 1977.

12. gior þv uid goda uel.
illra kuenna
firr þu þic avllu lagí. Hirð eigi um launkonur.
Rad þv hverivm heillt. ráð þeim æ heilt ok þat sem þú
hyggr þeim hollast vera.⁶²
13. ok kyn þic vid goda menn. Ver lítillátr við góða menn.
95. Gott rad nema Nem æ gott hverr sem kenna vill.
skule gvmna hverr,
þott kenj þy eda þræll.

Svipurinn leynir sér ekki (þótt segja megj að speki af þessu tagi sé menningarleg sameign). Vegna skyldleikans milli Hugsvinnsmála og Parcevals sögu og vegna ósamkvæmni þeirrar í sögunni sem áður getur, milli ráða móðurinnar og samtals þeirra Gormans og Parcevals, er freistandi að álykta að afritari, og þá líklega íslenskur, sé höfundur ráða móðurinnar og viðbótanna í sögunni.

En ýmislegt mæljr því mót.

Öll frásaga fyrsta kaflans í Parcevals sögu, að frátöldum upphafsliúnunum, er heilleg og rökræn og ber þess ekki merki að verið sé að lappa upp á hana.

Ósamkvæmni í frásögn gætir víðar í sögunni en í samtali þeirra Parcevals og Gormans. Sem dæmi má nefna stúlkuna sem ávarpar Parceval í salarkynnum Artús konungs er hann kemur þangað í fyrsta sinn, en stúlkann hafði ekki hlegið í sex ár, segir í kvæðinu. Þegar hún sér Parceval fer hún að hlæja. Þessu atriði er sleppt í sögunni og þegar loks er minnst á hláturinn löngu síðar⁶³ missir hann marks, því að hláturinn var tengdur spádómi stúlkunnar um að Parceval yrði vaskastur allra riddara.

Jafnframt ber þess að gæta að Hugsvinnsmál, eða viðlíka rit, hafa verið þekkt í Noregi á þeim tíma sem sagan er rituð, að Disticha Catonis var það án efa, og að það er ekki hægt að heimfæra nema takmarkaðan hluta ráðlegginganna og viðbótanna í Parcevals sögu upp á Hugsvinnsmál.

⁶² *Sagan*, bls. 16²²⁻²³.

⁶³ *Sagan*, bls. 37¹⁰⁻¹¹.

Miklar líkur eru því til þess að það sé þýðandi sjálfur, en ekki afritari, sem breytt hefur upphafi sögunnar (nema allra fyrstu línunum), og að hann sé jafnframt höfundur flestra annarra breytinga er verða á frásögu kvæðisins í þýðingunni.

Við erum búin að sjá að þýðandi fellir niður ljóðlínur, bæði af listrænum ástæðum og svo vill hann ekki að neitt skyggi á Parceval, hvorki aðrar persónur verksins né langdregnar lýsingar. Parceval er látinn tengja saman söguna á mun einfaldari hátt en gert er í kvæðinu (og fyrir bragðið ber meira á siðfræði þess í sögunni).

Við erum líka búin að sjá að það er skyldleiki milli ráða móðurinnar í sögunni og innskotanna. Því má bæta við að endalok sögunnar eru ekki aðeins rökræn niðurstaða frásögunnar heldur og ráða móðurinnar.

Einnig sáum við að þýðandi vinnur nákvæmast er hann lýsir vanþekkingu Parcevals á góðum siðum og vopnaburði og löngun hans og dugnaði við að nema þetta ('nám kennir fleira en natúra').

Allar mikilvægar breytingar virðast því gerðar til að leggja áherslu á siðfræði verksins. Margt bendir til þess að þýðandi álíti að Le Conte du Graal fjalli um siðfræðileg efni fyrst og fremst, að minnsta kosti á Parcevals saga að gera það. Má segja að ráð móðurinnar í upphafi sögunnar 'gefi tóninn'.

Með öðrum orðum, viðhorf þýðanda til ljóðsögu Chrétiens de Troyes og merking sú er hann vill gefa henni á norrænni tungu móta þýðingu hans. Aðferð hans við að þýða, það sem hann fellir úr kvæðinu eða bætir inn í söguna, svo og niðurlag hennar, eru allt þættir svo fast samantvinnaðir að sami hugur býr að baki.